

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
დავის ალტერნატიული გადაწყვეტის ეროვნული ცენტრი

დავის ალტერნატიული გადაწყვეტა

წელწილეული

2016

უნივერსიტეტის
გამომცემლობა

არასრულწლოვანთა განრიდებისა და მედიაციის პროგრამის ვიზიონი

თანამედროვე მსოფლიოში აღდგენითი მართლმსაჯულების კონცეფციის საჭიროებასა და აქტუალურობას დღითიდღე უფრო და უფრო მეტი ქვეყანა ხედავს. ამ საკითხში არც საქართველოა გამონაკლისი. ამის მაგალითი 2010 წელს დანერგილი არასრულწლოვანთა განრიდებისა და მედიაციის პროგრამაა, რომლის შედეგებითაც არაერთი ქვეყანა დაინტერესდა. ამ ნაშრომის ფარგლებში მკითხველი გაეცნობა საქართველოში განრიდებისა და მედიაციის პროგრამის განვითარების ისტორიას, სტატიაში განხილული იქნება პროგრამის პრინციპები, მისი სამართლებრივი რეგულირების საკითხები და მოცემული იქნება დეტალური სტატისტიკა. აღნიშნული საკითხები განსაკუთრებულ აქტუალობას იძენს 2016 წლის 1 იანვარს ამოქმედებული არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსის ფონზე.

საკვანძო სიტყვები: არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულება, განრიდება, სისხლის სამართლის მედიაცია, მედიაცია დაზარალებულსა და დამნაშავეს შორის, აღდგენითი მართლმსაჯულება.

1. შესავალი

არასრულწლოვანთა განრიდებისა და მედიაციის პროგრამა ეფუძნება საერთაშორისო გამოცდილებასა და აღდგენითი მართლმსაჯულების¹ პრინციპებს. პროგრამის ამოსავალი წერტილია არასრულწლოვნის განრიდება ფორმალური მართლმსაჯულების პროცესისაგან და მისთვის იმგვარი გარემოს შექმნა, რომელიც თავიდან აგვაცილებს არასრულწლოვნის დამნაშავედ ჩამოყალიბებას. განრიდება არის არასრულწლოვნის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების მექანიზმი, რომლის უმთავრეს მიზანი არის განმეორებითი დანაშაულის თავიდან აცილება და დაზარალებულის ჩართვა სამართლიანობის აღდგენის პროცესში. პროფესიონალები, რომლებიც ამ პროგრამაზე მუშაობენ, იღვნიან ძირითადი მიზნისაკენ – საზოგადოებას დაუბრუნდეს სრულყოფილი მოქალაქე, რომელიც აღარ ჩაიდენს დანაშაულს. სწორედ ამიტომ ენიჭება პროგრამაში უდიდესი მნიშვნელობა არასრულწლოვნის რეაბილიტაციასა და სოციალურ რეინტეგრაციას.

2. პროგრამის განვითარების ისტორია

საქართველოში თანამედროვე სისხლის სამართლის მედიაციის ისტორია 2010 წლიდან, არასრულწლოვანთა განრიდებისა და მედიაციის პროგრამის ამოქმედებიდან, იწყება. არასრულწლოვანთა განრიდებისა და მედიაციის პროგრამა დღეისათვის საერთაშორისო გამოც-

* თსუ-ის იურიდიული ფაკულტეტის მაგისტრი. განრიდების/განრიდებისა და მედიაციის პროგრამის მენეჯერი. საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს სსიპ – დანაშაულის პრევენციის ცენტრი.

¹ აღდგენითი მართლმსაჯულების (Restorative Justice) მიზანია დარღვეული ურთიერთობების აღდგენა. ეს არის პროცესი, რომელიც მიმართულია დანაშაულის ჩამდენი პირის, დაზარალებულის და საზოგადოების საჭიროებების გამოკვეთასა და მათი დაკმაყოფილებისაკენ. აღდგენითი მართლმსაჯულების პროგრამების განხორციელებისას განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა ზიანს, როგორც მორალურს, ასევე მატერიალურს, მხარეების ჩართულობას პროცესში და დანაშაულის ჩამდენი პირის მიერ ქმედების გააზრებას, მის მიერ ვალდებულებების აღებას საკუთარ თავზე (ავტორის განმარტება, ლ.ჯ.).

დიღებასა და აღდგენითი მართლმსაჯულების ძირითად პრინციპებს ეფუძნება. სამართლიანად უნდა აღინიშნოს, რომ სისხლის სამართლის მედიაცია ჩვენს ქვეყანაში ცალკე, როგორც პროგრამა, დანერგული არაა. იგი, როგორც განრიდების ინსტრუმენტი და ძირითადი პროგრამის შემადგენელი ნაწილი, ისე გამოიყენება, თუმცა, 2015 წელს მიღებული და 2016 წლის 1 იანვარს ამოქმედებული არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსის 67-ე მუხლის მე-4 ნაწილი უკვე იძლევა საშუალებას, აღდგენითი მართლმსაჯულების ღონისძიებები და, შესაბამისად, მედიაციაც, მოსამართლის გადაწყვეტილებით, განაჩენით, სასჯელთან ერთად დაენიშნოს არასრულწლოვანს.

საერთაშორისო სტანდარტებისა და მიდგომების თანახმად, განრიდებისა და მედიაციის პროგრამის ამოსავალი წერტილია არასრულწლოვნის განრიდება ფორმალური მართლმსაჯულების სისტემიდან და მისთვის იმგვარი გარემოს შექმნა, რომელიც ხელს შეუწყობს არასრულწლოვნის მიერ განმეორებითი დანაშაულის ჩადენის თავიდან აცილებას. განრიდება არის არასრულწლოვნის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების მექანიზმი, რომლის უმთავრესი მიზანია განმეორებითი დანაშაულის თავიდან აცილება, არასრულწლოვნის, როგორც სრულყოფილი მოქალაქის, საზოგადოებაში დაბრუნება და დაზარალებულის სამართლიანობის აღდგენის პროცესში ჩართვა. სწორედ ამიტომ ენიჭება პროგრამაში უდიდესი მნიშვნელობა არასრულწლოვნის რეაბილიტაციასა და სოციალურ რეინტეგრაციას. სწორედ ამავ მიზანს ემსახურება ამ პროგრამაში მედიაციის კომპონენტიც. რა თქმა უნდა, მედიაციის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მიზანი დაზარალებულის საჭიროებებისა და მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებაა.

არასრულწლოვანთა განრიდებისა და მედიაციის პროგრამა საქართველოში 2010 წელს, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში შესული ცვლილებების საფუძველზე ამოქმედდა.² სწორედ ამ ცვლილებების საფუძველზე 2010 წლის 19 ნოემბერს პირველად მოენერა ხელი განრიდებისა და მედიაციის ხელშეკრულებას. ამ დროს პროგრამა მხოლოდ საქართველოს 4 ქალაქში მოქმედებდა.³ „განრიდებისა და მედიაციის პროგრამის მიზანია, ის არასრულწლოვანი, რომელმაც პირველად ჩაიდინა ნაკლებად მძიმე დანაშაული, ბოდიში მოუხადა დაზარალებულს, მზად არის აანაზღაუროს მიყენებული ზარალი, გათავისუფლდეს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან. ახალი პროგრამა, ერთი მხრივ, განარიდებს არასრულწლოვანს სისხლის სამართლის სისტემისა და ნასამართლობისაგან, მეორე მხრივ, ხელს უწყობს სამართლიანობის აღდგენას, რეციდივის თავიდან აცილებას და მოზარდის კანონმორჩილ პიროვნებად ჩამოყალიბებას“.⁴ 2010 წლის შემდეგ პროგრამა გაფართოვდა, 2013 წლის აგვისტოს თვეში დასრულდა საპილოტე რეჟიმი, ხოლო 2014 წლის ნოემბერში, მისი ამოქმედებიდან 4 წლის შემდეგ, დაიწყო განრიდებისა და მედიაციის პროგრამის რეფორმა. გაანალიზდა საპილოტე პერიოდში არსებული მდგომარეობა, მოხდა შეცდომებისა და ხარვეზების იდენტიფიცირება, შესწორდა ბევრი რამ და, რაც ყველაზე მთავარია, პროგრამა ახალ ეტაპზე გადავიდა.⁵

2014 წელს გატარებული რეფორმის ფარგლებში არაერთი მნიშვნელოვანი ცვლილება განხორციელდა. უპირველეს ყოვლისა, უნდა აღინიშნოს იუსტიციის მინისტრის 2010 წლის 216-ე ბრძანების 1-ლი მუხლის „ა“ პუნქტში არსებული მითითება, რომლის თანახმადაც, პროგრამა ვრცელდებოდა მხოლოდ ნაკლებად მძიმე დანაშაულებსა და ისეთ დანაშაულზე, რომელიც „ჯგუფურობის“ (როგორც დამამძიმებელი გარემოების) გამო ხვდებოდა მძიმე დანაშაულთა კატეგორიაში. 2014 წელს, ბრძანებაში შესული ცვლილებების თანახმად კი, პროგ-

² საქართველოს კანონი საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში დამატებებისა და ცვლილებების შეტანის შესახებ, 3616, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, 24.09.2010.

³ სსიპ „დანაშაულის პრევენციის ცენტრის“ ანგარიში განრიდების/განრიდებისა და მედიაციის პროგრამის შესახებ, 2015, 1. იხ. <http://ganrideba.ge/res/files/52/Diversion%20Report_2015.pdf> [30.06.2016].

⁴ შალიკაშვილი მ., არასრულწლოვანთა განრიდებისა და მედიაციის პროგრამის სისხლისსამართლებრივი, კრიმინოლოგიური და ფსიქოლოგიური ასპექტები, თბ., 2013, 4.

⁵ სსიპ „დანაშაულის პრევენციის ცენტრის“ ანგარიში განრიდების/განრიდებისა და მედიაციის პროგრამის შესახებ, 2015, 1. იხ. <http://ganrideba.ge/res/files/52/Diversion%20Report_2015.pdf> [30.06.2016].

რამა გავრცელდა უკვე მძიმე დანაშაულებზეც. ამ ცვლილებებამდე იუსტიციის მინისტრის ბრძანება, გარკვეულწილად, ეწინააღმდეგებოდა საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 105-ე მუხლს, რომელიც განრიდების შესაძლებლობას იძლეოდა როგორც ნაკლებად მძიმე, ასევე მძიმე დანაშაულებზეც, იუსტიციის მინისტრის ბრძანება კი ზღუდავდა ამ შესაძლებლობას.

მნიშვნელოვან ცვლილებად შეიძლება ჩაითვალოს იუსტიციის მინისტრის 2010 წლის 216-ე ბრძანებაში მითითებული პირველად ჩადენილი დანაშაულის ცნების გაუქმება. აღნიშნული დათქმის არსებობა ტოვებდა ფართო განმარტების საშუალებას და ასევე ეწინააღმდეგებოდა თავად ამავე ბრძანების სხვა მუხლებს, კერძოდ, დანაშაულთა ერთობლიობის დროს განრიდების დაშვებას. დანაშაულთა ერთობლიობისას, უმეტეს შემთხვევაში, დანაშაულთა ჩადენის დრო ერთმანეთისაგან განსხვავდება. შესაბამისად, შეუძლებელი ხდება მეორე დანაშაულისათვის განრიდება, რამდენადაც ის პირველად ჩადენილ დანაშაულად ვეღარ ჩაითვლება. ცვლილების შემდეგ კი პროგრამა გავრცელდა პირებზე, რომლებიც არ ყოფილან ნასამართლევნი განრიდების გადაწყვეტილების მიღებამდე.

მედიაციის მიმართულებით მნიშვნელოვან ცვლილებად შეიძლება ჩაითვალოს განრიდების გადაწყვეტილების მიღების სავალდებულო წინაპირობის გაუქმება არასრულწლოვნის მზადყოფნის შესახებ, დაზარალებულისათვის ბოდიშის მოხდისა და ზიანის ანაზღაურებისათვის მზადყოფნის თაობაზე.

მნიშვნელოვან ცვლილებებად შეიძლება ჩაითვალოს პროცედურების დახვეწა და პროფესიონალთათვის სამოქმედო ვადების დანესება. 2014 წლის ცვლილებებამდე პროგრამაში ჩართული პროფესიონალებისათვის არ არსებობდა დეტალურად განწერილი სამოქმედო ვადები. ამის გამო, პრაქტიკაზე დაფუძნებით შეიძლება ითქვას, რომ ყოფილა შემთხვევები, როდესაც განრიდების ან/და მედიაციის ხელშეკრულება გაფორმებულა დანაშაულის ჩადენიდან რამდენიმე თვის ან წლის შემდეგაც კი. თავისთავად ცხადია, ეს გარემოება როგორც განრიდებას, ასევე მედიაციას მნიშვნელობასა და არსს აკარგვინებდა. აღნიშნული ვითარება არასრულწლოვანს ხელს უშლიდა დანაშაულის გაცნობიერებაში; ხელს უშლიდა იმასაც, რომ დაზარალებულს არ ჰქონოდა უსამართლობის შეგრძნება. გარდა ამისა, ვადების არარსებობის გამო მომხდარა ისეც, რომ განხორციელებულა ფორმალური, არაფრისმომცემი მედიაცია.

2014 წელს ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ცვლილებად შეიძლება ჩაითვალოს პროგრამაში მედიატორის როლის გაზრდა. იუსტიციის მინისტრის 2010 წლის 216-ე ბრძანების ცვლილების მიხედვით, მედიატორი 2014 წლის ნოემბრიდან უკვე ადრეულ ეტაპზევე ერთვება განრიდებისა და მედიაციის პროცესში. მანამდე არსებული რედაქციით, მედიაციის პროცესში დაზარალებულის მონაწილეობის თაობაზე თანხმობას ან უარს იღებდა პროკურორი, ცვლილებების შემდეგ კი ყველა საქმეში, სადაც დაზარალებული არსებობს, ერთვება მედიატორი. იგი თავად უხსნის პროგრამის არსს, მიზნებს და ამის შემდეგ იღებს დაზარალებულის ინფორმირებულ თანხმობას ან უარს მედიაციის პროცესში მონაწილეობასთან დაკავშირებით. „პრაქტიკამ აჩვენა, რომ პროკურორები ხშირად ვერ ახერხებენ საჭირო დონეზე დაზარალებულთან კომუნიკაციას, დროის უქონლობისა და სხვა მიზეზების გამო უჭირთ დაზარალებულისათვის პროგრამის მიზნებისა და არსის ახსნა და მათი დათანხმება მედიაციის პროცესში ჩართვაზე“.⁶ ეს ცვლილება უდავოდ დადებით მოვლენად უნდა ჩაითვალოს. ამას სსიპ – დანაშაულის პრევენციის ცენტრის მიერ გამოქვეყნებული მაჩვენებლებიც ადასტურებს. 2015 წლის მონაცემებით, პროგრამაში გაზრდილია მედიაციის კომპონენტის გამოყენება, 2015 წელს წარმატებით დასრულებული მედიაციის⁷ მაჩვენებელმა შეადგინა 51%, რაც წინა წლების მაჩვენებლებთან შე-

⁶ სსიპ „დანაშაულის პრევენციის ცენტრის“ ანგარიში არასრულწლოვანთა განრიდებისა და მედიაციის პროგრამის შესახებ, 2014, 2-3. იხ. <<http://diversion.ge/res/files/52/Diversion%20Report%202014.pdf>> [30.06.2016].

⁷ მედიაციის პროცესი, რომელზეც შედგა მედიაციის კონფერენცია და რომელიც დასრულდა განრიდებისა და მედიაციის ხელშეკრულებით გაფორმებით (ავტორის განმარტება, ლ.ჯ.).

დარებით თითქმის გასამმაგებელია: 2014 წლის ამავე პერიოდში წარმატებული მედიაციის მაჩვენებელი იყო 18%, 2013 წელს – 25%. წარმატებას ცხადყოფს მედიაციის კონფერენციების რაოდენობაც: 2015 წელს ჩატარდა 114 მედიაციის კონფერენცია, მაშინ, როდესაც წინა წლის ანალოგიურ პერიოდში ჩატარებული იყო 28, ხოლო 2013 წლის ანალოგიურ პერიოდში 34 მედიაციის კონფერენცია შედგა.⁸

3. პროგრამის პრინციპები

საქართველოს იუსტიციის მინისტრის 2016 წლის 1 თებერვლის 120-ე ბრძანება „არასრულწლოვნის მიმართ განრიდების/განრიდებისა და მედიაციის პროგრამის გამოყენების წესისა და მხარეებს შორის გასაფორმებელი ხელშეკრულების ძირითადი პირობების დამტკიცების შესახებ“ აწესებს არასრულწლოვანთა განრიდების/განრიდებისა და მედიაციის პროგრამის შემდეგ პრინციპებს: ალტერნატიული მექანიზმების გამოყენების მაქსიმალური ხელშეწყობა; ნებაყოფლობითობა; პროპორციულობა; კონფიდენციალურობა; სტიგმატიზაციის დაუშვებლობა; არასრულწლოვნის საუკეთესო ინტერესების გათვალისწინება. განვიხილოთ თითოეული მათგანი ცალ-ცალკე.

ალტერნატიული მექანიზმების გამოყენების მაქსიმალური ხელშეწყობის პრინციპის ქართულ რეალობაში შემოტანა და დამკვიდრება ძალზე მნიშვნელოვანი და სასარგებლო საქმისათვის. მ. შალიკაშვილი თავის ნაშრომში აღნიშნავს, რომ ეს პრინციპი საქართველოს რეალობაში ახალია და ასეთ რამეს აქამდე არ იცნობდა მის მიერ დამუშავებული ლიტერატურა.⁹ უნდა აღინიშნოს, რომ ქართული რეალობისაგან განსხვავებით, ზემოაღნიშნულ პრინციპს იცნობს და აწესებს ისეთი მნიშვნელოვანი საერთაშორისო აქტები, როგორებიცაა: ბავშვის უფლებათა კონვენცია¹⁰ და გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის სტანდარტული მინიმალური წესები არასრულწლოვანთა სისხლის სამართლის ადმინისტრაციის შესახებ (შემდგომში – „პეკინის წესები“).¹¹ გაეროს ბავშვის უფლებათა კონვენციის მე-40 მუხლის მე-3 პუნქტის „ბ“ ქვეპუნქტი სახელმწიფოებს ავალდებულებს, კანონთან კონფლიქტში მყოფი ბავშვებისათვის მიიღოს ზომები სასამართლო განხილვის გარეშე, ადამიანის უფლებათა და სამართლებრივი გარანტიების სრული დაცვით. გარდა ამისა, „პეკინის წესების“ მე-6 და მე-11 წესები ცალსახად აწესებენ ალტერნატიული ღონისძიებების გამოყენების უპირატესობას სისხლის სამართლის პროცესის დროს. სწორედ ამ საერთაშორისო ნორმების შესატყვისი ნორმები იქნა ასახული ქართულ სისხლის სამართალში, რაც, ცალსახად შეიძლება ითქვას, რომ მეტად მნიშვნელოვანი მოვლენაა. ეს პრინციპი კიდევ უფრო გამყარებულია არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსის მიერ,¹² რაც საგრძნობლად წინ გადადგმული ნაბიჯია ქართული სისხლის სამართლისა და არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულებისათვის.

იუსტიციის მინისტრის 120-ე ბრძანების თანახმად, განრიდების/განრიდებისა და მედიაციის პროცესში მონაწილეობა არის **ნებაყოფლობითი** გადაწყვეტილება, როდესაც არასრულწლოვანი აღიარებს დანაშაულს. მათი პროცესში მონაწილეობის უზრუნველყოფის მიზნით მხარეებზე ზეგავლენა დაუშვებელია. მხარეები უფლებამოსილი არიან, ნებისმიერ ეტაპზე თქვან უარი განრიდების/მედიაციის პროცესში მონაწილეობაზე. ზემოხსენებული პრინციპი

⁸ სსიპ „დანაშაულის პრევენციის ცენტრის“ ანგარიში განრიდების/განრიდებისა და მედიაციის პროგრამის შესახებ, 2015, 5. იხ. <http://ganrideba.ge/res/files/52/Diversion%20Report_2015.pdf> [30. 06.2016].

⁹ შალიკაშვილი მ., არასრულწლოვანთა განრიდებისა და მედიაციის პროგრამის სისხლისსამართლებრივი, კრიმინოლოგიური და ფსიქოლოგიური ასპექტები, თბ., 2013, 32-33.

¹⁰ Convention on the Rights of the Child (მიღებული 1989 წლის 20 ნოემბერს, ძალაში შევიდა 1990 წლის 2 სექტემბერს).

¹¹ United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice ("The Beijing Rules"), (მიღებული 1985 წლის 29 ნოემბერს).

¹² არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსის მე-8 მუხლი, 3708-II ს, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, 24.06.2015.

განრიდებისა და მედიაციის პროგრამის ერთ-ერთი ფუძემდებლურ პრინციპია. ნებაყოფლობითობის გარეშე შეუძლებელი იქნება იმ მიზნების მიღწევა, რომლებსაც პროგრამა გულისხმობს. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რომ პროცესის ყველა მონაწილეს ნებისმიერ დროს შეუძლია, უარი განაცხადოს პროგრამაში მონაწილეობაზე; აღნიშნული იქნება მოსამზადებელი, პრეკონფერენციისა თუ მედიაციის კონფერენციის ეტაპი. ეს პრინციპი კიდევ უფრო ამყარებს პროგრამით გათვალისწინებულ გარანტიებს. სხვაგვარად, პროცესში მისი ნებაყოფლობითი მონაწილეობის გარეშე შეუძლებელი იქნებოდა არასრულწლოვნის მიერ დანაშაულის გაცნობიერება.

აქვე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ განსარიდებელ არასრულწლოვანს არა აქვს უფლება, უარი განაცხადოს მხოლოდ მედიაციის კომპონენტზე – იგი, როდესაც თანხმობას აცხადებს განრიდებაზე, ავტომატურად აცხადებს თანხმობას მედიაციაში მონაწილეობაზეც. მეტად მნიშვნელოვანია დაზარალებულის გაცნობიერებული თანხმობა მედიაციის პროცესში მონაწილეობაზე. სწორედ ამ მიზეზით გახდა საჭირო მედიატორის როლისა და ჩართულობის გაზრდა განრიდებისა და მედიაციის პროგრამაში. დღეისათვის, პრაქტიკაზე დაყრდნობით, შეიძლება ითქვას, რომ მედიატორები მუშაობის პროცესში დიდ დროსა და ძალისხმევას უთმობენ დაზარალებულის მიერ მისი როლისა და ფუნქციის გაცნობიერებას. დაზარალებულის ჩართულობა, გარდა იმისა, რომ იგი იღებს როგორც მატერიალური, ისე მორალური ზიანის ანაზღაურებას, ძალზე მნიშვნელოვანია არასრულწლოვნის მიერ ჩადენილი დანაშაულის გაცნობიერებისთვისაც.

პროპორციულობის პრინციპის თანახმად, არასრულწლოვნისათვის დაკისრებული ვალდებულებები ჩადენილი ქმედების პროპორციული უნდა იყოს. იუსტიციის მინისტრის 120-ე ბრძანების მიხედვით, ღონისძიებების განსაზღვრისას აუცილებელია, გათვალისწინებულ იქნეს არასრულწლოვნის ასაკი, მისი პირადი მახასიათებლები, დანაშაულის ბუნება, სიმძიმე, მიყენებული ზიანი და დანაშაულის გავლენა საზოგადოებზე. ზემოთქმული პრინციპი უზრუნველყოფს იმას, რომ არასრულწლოვანს არ დაეკისროს სასჯელზე უფრო მკაცრი ღონისძიება და მისთვის შერჩეული პირობები არ იყოს იმაზე მკაცრი, ვიდრე ის ჩადენილი ქმედებით იმსახურებს. პრაქტიკოსი პროფესიონალების მიერ მოწოდებული ინფორმაციით, განრიდების ხელშეკრულების პირობების შერჩევა ყველა შემთხვევაში ინდივიდუალურად ხდება პრობაციის ეროვნული სააგენტოს სოციალური მუშაკის მიერ შედგენილი ინდივიდუალური შეფასების ანგარიშის საფუძველზე. ასეთ პირობებზე პირველ ეტაპზე აუცილებლად უნდა შეთანხმდნენ პროკურორი, სოციალური მუშაკი და მედიატორი, შემდეგ კი მხარეები.

კონფიდენციალურობა არასრულწლოვანთა განრიდებისა და მედიაციის პროგრამის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პრინციპია. კონფიდენციალურობის დაცვის გარეშე შეუძლებელი იქნებოდა პროგრამის მიზნების მიღწევა და პროფესიონალების მიერ განუხლები შრომაც ნყალში ჩაყრილი აღმოჩნდებოდა. იგი ერთ-ერთი საფუძველია იმისა, რომ არ მოხდეს არასრულწლოვნის სტიგმატიზაცია. სწორედ კონფიდენციალურობის დაცვისა და **სტიგმატიზაციის დაუშვებლობის პრინციპებია** ის უმთავრესი და ფუძემდებლური პრინციპები, რომლებიც იცავენ არასრულწლოვანს და ასეთ დიდი მნიშვნელობას სძენენ არასრულწლოვანთა განრიდებისა და მედიაციის პროგრამას. „განრიდების და/ან მედიაციის პროცესში მონაწილე სახელმწიფოსა და საზოგადოებრივ ინსტიტუტებზეა დამოკიდებული ის, რომ არ მოხდეს მოზარდის დამნაშავედ სტიგმატიზაცია (ეტიკეტირება) და შემდგომ მის მიერ საკუთარ პიროვნებაში დამნაშავის ძებნა. განრიდების და/ან მედიაციის პროცესში მონაწილე პირების სათუთი და ინდივიდუალური დამოკიდებულება დამნაშავე მოზარდისადმი უნდა ეყრდნობოდეს მოქალაქეთა პირადი ინფორმაციის კონფიდენციალობას და ხელს უნდა უშლიდეს მოზარდის კრიმინალად სტიგმატიზაციას და მისი კრიმინალური „კარიერის“ ჩამოყალიბებას“.¹³

¹³ შალიკაშვილი მ., არასრულწლოვანთა განრიდებისა და მედიაციის პროგრამის სისხლისსამართლებრივი, კრიმინოლოგიური და ფსიქოლოგიური ასპექტები, თბ., 2013, 41.

არასრულწლოვნის საუკეთესო ინტერესის ზუსტ დეფინიციას არ იძლევა კვლევაში განალიზებული არცერთი საერთაშორისო თუ ადგილობრივი დოკუმენტი. ამ დოკუმენტებზე დაყრდნობით არასრულწლოვნის საუკეთესო ინტერესი ყველა კონკრეტულ შემთხვევაში ინდივიდუალურად უნდა დადგინდეს. ბავშვის საუკეთესო ინტერესი სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების სფეროში უნდა განმარტოთ როგორც მისი უფლება: იყოს დაცული, ჰქონდეს უსაფრთხოებისა და კეთილდღეობის განცდა; ასევე უნდა იყოს დაცული მისი ჯანმრთელობის, განათლებისა და განვითარების უფლებები; უმთავრესი ამოსავალი წერტილი კი უნდა იყოს ბავშვის რესოციალიზაცია-რეაბილიტაცია და საზოგადოებაში მისი სრულფასოვან წევრად დაბრუნება.¹⁴ ყველა ზემოაღნიშნულის დაცვა კი უნდა მოხდეს თავად ბავშვის მოსმენით. ამ უფლების დეფინიციას ცალკე გვაძლევს ბავშვის უფლებათა კონვენციის მე-12 მუხლი.¹⁵ ბავშვის საუკეთესო ინტერესის დეფინიცია აღწერილია ისეთ საერთაშორისო დოკუმენტში, როგორცაა „პეკინის წესები“ და გაეროს ბავშვის უფლებათა კომიტეტის ზოგადი კომენტარი №10. ამ უკანასკნელში ნათქვამია: „არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების აღსრულების პროცესში ნებისმიერი გადაწყვეტილება უნდა ითვალისწინებდეს ბავშვის ჭეშმარიტ ინტერესს. ბავშვებს უფროსებისგან ფიზიკური და ფსიქოლოგიური განვითარება, აგრეთვე ემოციური და საგანმანათლებლო საჭიროებები განსხვავებას. სწორედ ეს განსხვავებებია კანონთან კონფლიქტში მყოფი ბავშვებისათვის შედარებით მსუბუქი პასუხისმგებლობის დაკისრების საფუძველი. ეს განსხვავებები წარმოშობს არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სისტემის განცალკევებისა და ბავშვების მიმართ განსხვავებული მოპყრობის საჭიროებას. ბავშვის ჭეშმარიტი ინტერესების დაცვა კანონდამრღვევი ბავშვების მიმართ გულისხმობს სისხლის სამართლის ისეთი ტრადიციული ამოცანის ჩანაცვლებას, როგორცაა რეპრესია/დასჯა რეაბილიტაციითა და აღდგენითი მართლმსაჯულებით. ყოველივე აუცილებელია განხორციელდეს საზოგადოების უსაფრთხოების საკითხის გათვალისწინებით“.¹⁶

4. პროგრამის სამართლებრივი რეგულირება

დღეისათვის არასრულწლოვანთა განრიდებისა და მედიაციის პროგრამა რეგულირდება შემდეგი აქტებით: საქართველოს კანონი „არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი“; საქართველოს იუსტიციის მინისტრის 2016 წლის 1 თებერვლის ბრძანება „არასრულწლოვნის მიმართ განრიდების/განრიდებისა და მედიაციის პროგრამის გამოყენების წესისა და მხარეებს შორის გასაფორმებელი ხელშეკრულების ძირითადი პირობების დამტკიცების შესახებ“; საქართველოს იუსტიციის მინისტრის, საქართველოს შინაგან საქმეთა მინისტრისა და საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრების 2016 წლის 15 მარტის ერთობლივი №132/ზ95/ზ23 ბრძანება და სსიპ – დანაშაულის პრევენციის ცენტრის დირექტორის ბრძანება „არასრულწლოვანთა განრიდებისა და მედიაციის პროგრამაში ჩართული მედიატორების საქმიანობის წესისა და სამუშაო დოკუმენტაციის დამტკიცების შესახებ“.

2016 წლის პირველ იანვარს ამოქმედებული არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსით ბევრი ცვლილება შევიდა განრიდების/განრიდებისა და მედიაციის პროგრამის რეგულაციების საკითხებში. მათ შორის, მნიშვნელოვანი ცვლილებები იყო პროგრამის გავრცობა 18-იდან 21 წლამდე პირებზე, განრიდების უფლებამოსილების მინიჭება სასამართლოსათვის, ახალი ღონისძიებების შემოტანა და სხვ.

მოქმედი რეგულაციების მიხედვით, 21 წელს მიუღწეველი პირის განრიდების უფლებამოსილებას პროკურორს წინასასამართლო სხდომამდე საქართველოს არასრულწლოვანთა

¹⁴ არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსის განმარტებითი ბარათი, 59-60. იხ. <<http://www.parliament.ge/ge/law/8688/18832>>[30.06.2016].

¹⁵ Convention on the Rights of the Child (მიღებული 1989 წლის 20 ნოემბერს, ძალაში შევიდა 1990 წლის 2 სექტემბერს).

¹⁶ General Comment №10, Children's rights in juvenile justice, UN, [2007].

მართლმსაჯულების კოდექსის 39-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი ანიჭებს, ხოლო ამავე მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად, განრიდების უფლებამოსილება ასევე აქვს მოსამართლესაც, რომელსაც სწორედ არასრულწლოვანთა კოდექსმა მიანიჭა უფლება – საქმე დაუბრუნოს პროკურორს პირის განრიდების მიზნით. ხოლო პროკურორი უკვე ვალდებულია, განარიდოს 21 წელს მიუღწეველი პირი. მოსამართლეს არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსის მიხედვით, განრიდების გადაწყვეტილების მიღების უფლება აქვს როგორც საკუთარი ინიციატივით, ასევე მხარის დასაბუთებული შუამდგომლობის საფუძველზეც. ძალზე მნიშვნელოვანია, რომ პრაქტიკაში მოსამართლეები გადაწყვეტილებას იღებენ არა მხოლოდ მხარის შუამდგომლობის საფუძველზე, ასევე პრობაციის ეროვნული სააგენტოსაგან ითხოვენ განსარიდებელი პირის ინდივიდუალური შეფასების ანგარიშს, რაც ძალზე მნიშვნელოვან როლს ასრულებს განრიდების გადაწყვეტილების მიღებისას.

მოსამართლისათვის განრიდების უფლებამოსილების მინიჭება ძალზე დადებით მოვლენად უნდა ჩაითვალოს, თუმცა ამ დრომდე არსებული სტატისტიკა ცხადყოფს, რომ სასამართლოდან დაბრუნებული განრიდების მაჩვენებელი საერთო მაჩვენებელთან შედარებით საკმაოდ დაბალია. საქართველოს პროკურატურის ინფორმაციით, 2016 წლის 5 თვის განმავლობაში სასამართლოდან დაბრუნდა 15 ოცდაერთ წელს მიუღწეველი პირის საქმე, საერთო ჯამში კი განრიდდა 200-ამდე პირი. თუმცა აღნიშნული ფაქტორი გარკვეული ფილტრია პროკურორისთვისაც, რომ მან დროულად მიიღოს სწორი გადაწყვეტილება განრიდების თაობაზე.

ასევე ძალზე მნიშვნელოვან ფაქტორად უნდა ჩაითვალოს არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსის მე-8 მუხლის მე-2 ნაწილის ჩანაწერი, რომლის მიხედვითაც, არასრულწლოვანთა საქმეებზე, პირველ რიგში, უნდა მოხდეს განრიდების შესაძლებლობის განხილვა და უნდა შეფასდეს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრებასა და სასჯელის გამოყენებაზე უკეთ უზრუნველყოფს თუ არა განრიდება არასრულწლოვნის რესოციალიზაცია-რეაბილიტაციას და დანაშაულის თავიდან აცილებას. ყოველივე ზემოაღნიშნული ქმნის მაღალ სტანდარტს როგორც პროკურორისათვის, ასევე მოსამართლისათვის – შესაბამისი წინაპირობების არსებობის შემთხვევაში დაასაბუთოს, რატომ არ იყენებს განრიდებას და რატომ თვლის სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას უფრო მნიშვნელოვნად ყოველ კონკრეტულ საქმეში.

განვიხილოთ განრიდების პროცედურები ზემოაღნიშნული დოკუმენტებისა და პრაქტიკის საფუძველზე. პირველ ეტაპზე, მას შემდეგ, რაც პროკურორი მიიღებს განრიდების წინასწარ გადაწყვეტილებას, იგი ხვდება არასრულწლოვანს და მის კანონიერ წარმომადგენელს (ადვოკატის ყოლის შემთხვევაში ადვოკატსაც); უხსნის მათ განრიდების პროგრამის არსს, სამაგალითო პირობებს და აწვდის ყველა საჭირო ინფორმაციას. თანხმობის მიღების შემთხვევაში იგი ხვდება დაზარალებულსაც, მასაც აწვდის განრიდების გადაწყვეტილების მიღების შესახებ ინფორმაციას და აფორმებს დაზარალებულთან კონსულტაციის ოქმს; ამის შემდეგ კი უხსნის, რომ მას დაუკავშირდება მედიატორი და აწვდის მოკლე ინფორმაციას მისი საქმიანობის შესახებ. მომდევნო ეტაპზე პროკურორს გამოაქვს დადგენილება განრიდების პროცესის დაწყების შესახებ, რის შემდეგაც იგი მიმართავს აგზავნის 3 სამუშაო დღის განმავლობაში პრობაციის ეროვნული სააგენტოს შესაბამის ტერიტორიულ ერთეულში სოციალური მუშაკის გამოყოფის მოთხოვნით. პარალელურად იგი აგზავნის მიმართავს იუსტიციის სამინისტროს სსიპ – დანაშაულის პრევენციის ცენტრში მედიატორის გამოყოფის მოთხოვნით. პრობაციის ბიუროს უფროსი და განრიდებისა და მედიაციის პროგრამის მენეჯერი ვალდებული არიან, 2 სამუშაო დღის განმავლობაში საქმე დაანერონ სოციალურ მუშაკს და მედიატორს. თითოეული მათგანი მხოლოდ ამის შემდეგ იწყებს მუშაობას.

სოციალურ მუშაკს აქვს 10 სამუშაო დღის ვადა იმისათვის, რომ მან შეაფასოს არასრულწლოვანი და მისი სოციალური გარემო; შეაფასოს განსარიდებლის ბიოლოგიური, ფსიქოლოგიური და სოციალური ფაქტორები და მოამზადოს ინდივიდუალური შეფასების ანგარიში, რომელშიც დაფიქსირებული იქნება ყველა ზემოაღნიშნული ფაქტორი და ასევე შესთავაზოს პროკურორს და, მედიაციის შემთხვევაში, მედიატორსაც სარეკომენდაციო პირობები განრი-

დებისათვის, ამასთან ერთად, უნდა შეფასდეს განმეორებითი დანაშაულის რისკიც. სოციალური მუშაკის პარალელურად, 10 სამუშაო დღის განმავლობაში დაზარალებულთან მუშაობს მედიატორიც. ამ ვადაში იგი ვალდებულია, შეხვედეს დაზარალებულს, გააცნოს მას განრიდების პროგრამა, მიანოდოს ინფორმაცია მედიაციის შესახებ და მიიღოს მისგან მედიაციაში ჩართვაზე გაცნობიერებული თანხმობა ან უარი. აქვე უნდა დავძინოთ, რომ მედიატორს აქვს უფლებამოსილება, თავად განაცხადოს უარი დაზარალებულის მედიაციის პროცესში ჩართვაზე. ეს გარემოება შესაძლებელია, სხვადასხვა მიზეზით იყოს განპირობებული, მაგალითად: დაზარალებულის აგრესიულობით, მისი ცხოვრებისეული დამოკიდებულებით ან სხვა ფაქტორებით. ზემოხსენებულ 10 დღის ვადაში მედიატორი ვალდებულია, დაზარალებულის უარის ან მის (მედიატორის) მიერ დაზარალებულის პროცესში ჩართვაზე უარის შემთხვევაში, შესაბამისი ოქმი გადაუგზავნოს პროკურორს, განრიდებისა და მედიაციის პროგრამის მენეჯერს, და, აგრეთვე, შეატყობინოს სოციალურ მუშაკს. სწორედ ამ ეტაპზე წყდება, განრიდება გაგრძელება მედიაციით თუ მედიაციის გარეშე.

პრაქტიკაზე დაყრდნობით და პრაქტიკოსი მედიატორების ინფორმაციით, მათ ყველაზე დიდი შრომის განევა დაზარალებულის მედიაციაში მონაწილეობაზე დასათანხმებლად უწევთ. ამ დროს ისინი დაზარალებულთან მუშაობენ მოტივაციის ამაღლების მიზნით, რადგან დაზარალებულების მოტივაცია, უმეტეს შემთხვევაში, ძალიან დაბალია. უმეტესობა მათგანი ვერ აცნობიერებს მედიაციის დადებით როლს როგორც მისთვის, ასევე არასრულწლოვნისათვის. ხშირად მოქალაქეებს არც სმენიათ მედიაციის შესახებ და, ბუნებრივია, არც პროგრამას იცნობენ. მედიატორებს დიდი ძალისხმევის განევა უწევთ პროგრამის არსის, მიზნების, პრინციპების ახსნისათვის და დაზარალებულების მოტივაციის ამაღლებისათვის. თუმცა სსიპ – დანაშაულის პრევენციის ცენტრის გამოქვეყნებული სტატისტიკის თანახმად, დაზარალებულების დიდი ნაწილი თანხმდება მედიაციას.¹⁷ უმეტეს შემთხვევაში, მათი უარი მოუცლელითა და ზიანის სიმცირითაა განპირობებული. პრაქტიკაში არის შემთხვევები, როდესაც თავად მედიატორი აფორმებს უარის ოქმს. ამის მიზეზი შეიძლება სხვადასხვა იყოს, მაგალითად: დანაშაულის შემდეგ გასული დიდი დრო, არასრულწლოვნის ფსიქოლოგიური მდგომარეობა ან, თუნდაც, დაზარალებულის უარი მედიატორთან პირველ შეხვედრაზეც კი.

იმ შემთხვევაში, თუ განრიდება გრძელდება მედიაციის გარეშე, სოციალური მუშაკის მიერ მომზადებული ინდივიდუალური შეფასების ანგარიშის მიღებიდან 10 სამუშაო დღის ვადა ეძლევა პროკურორს, იმისათვის, რომ უზრუნველყოს განრიდების ხელშეკრულების გაფორმება. ამ ვადაში შედის ასევე ხუთი სამუშაო დღე, რომლის განმავლობაშიც სოციალური მუშაკი და პროკურორი ვალდებული არიან, შეთანხმდნენ ხელშეკრულების პირობებზე. მედიაციის გარეშე განრიდების წარმართვის შემთხვევაში, პრაქტიკაში ხელშეკრულება ფორმდება პროკურატურის შენობაში, სადაც მას ხელს აწერენ: არასრულწლოვანი, მისი კანონიერი წარმომადგენელი, პროკურორი და სოციალური მუშაკი. იმ შემთხვევაში, თუ არასრულწლოვანს ჰყავს ადვოკატი, ხელშეკრულებას ხელს აწერს ისიც; ასევე შესაძლებელია, საჭირო იყოს თარჯიმნის ან სხვა პირის დასწრება, რომლებიც ხელმონერით ადასტურებენ ხელშეკრულებას.

იმ შემთხვევაში, თუ განრიდება წარმართება მედიაციით, სოციალური მუშაკის მიერ მომზადებული ინდივიდუალური შეფასების ანგარიშის მიღებიდან 10 სამუშაო დღის ვადა აქვს მედიატორს იმისათვის, რომ უზრუნველყოს მხარეებთან მედიაციის მოსამზადებელი შეხვედრებისა და მედიაციის კონფერენციის წარმართვა. ამ 10 სამუშაო დღის განმავლობაში მედიატორი ვალდებულია, ხელშეკრულების პირობები შეათანხმოს პროკურორთან და სოციალურ მუშაკთან, შემდეგ კი, სულ მცირე, ერთხელ, შეხვედეს არასრულწლოვანს და დაზარალებულს, მოამზადოს ისინი მედიაციის კონფერენციისათვის და შემდეგ ჩაატაროს მედიაციის კონფერენცია. ზემოაღნიშნული შეხვედრა იმართება აუცილებლად ნეიტრალურ ტერიტორიაზე. დანაშაულის პრევენციის ცენტრის დირექტორის ბრძანების თანახმად, თბილისში მედიაციის მო-

¹⁷ სსიპ „დანაშაულის პრევენციის ცენტრის“ ანგარიში განრიდების/განრიდებისა და მედიაციის პროგრამის შესახებ, 2015, 5. იხ. <http://ganrideba.ge/res/files/52/Diversion%20Report_2015.pdf>, [30. 06.2016].

სამზადებელი და საერთო შეხვედრები ტარდება „მედიაციის სახლში“, რომელიც 2014 წელს გაიხსნა და არის სპეციალურად მონყობილი სივრცე მედიაციისათვის; უზრუნველყოფილია კომფორტული ოთახები მოსამზადებელი შეხვედრებისა და მედიაციის კონფერენციისთვის. რაც შეეხება კონფერენციის მიმდინარეობას, მას წარმართავს მედიატორი. შეხვედრას ესწრებიან არასრულწლოვანი, მისი კანონიერი წარმომადგენელი, ადვოკატი (ასეთის არსებობის შემთხვევაში) და დაზარალებული. მედიაციის კონფერენციას, ასევე სურვილის შემთხვევაში, შესაძლოა, დაესწროს პროკურორი და სოციალური მუშაკიც. რაც ასევე მნიშვნელოვან ცვლილებად შეიძლება ჩაითვალოს არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსის ამოქმედების შემდეგ. პრაქტიკოსი მედიატორების ინფორმაციით, მედიაციის პროცესს საკმაოდ ართულებდა პროკურორისა და სოციალური მუშაკის დასწრება, რაც, უმეტეს შემთხვევაში, მათი დროის უქონლობითა და მოუცლევლობით გამოიხატებოდა და რთულდებოდა კონფერენციის ყველასათვის მისაღები დროის ჩანიშვნა. ეს პრაქტიკაში სირთულეებს ქმნიდა. უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ დანაშაულის პრევენციის ცენტრის დირექტორის ბრძანებით, განსაზღვრულია, რომ შეხვედრას ასევე შეიძლება დაესწრონ მხარეთა მხარდამჭერები. მხარდამჭერი შეიძლება იყოს ნებისმიერი პირი, ვის დასწრებასაც მხარე მოისურვებს. მედიატორი ასეთ შემთხვევაში ვალდებულია, წინასწარ შეათანხმოს მეორე მხარესთან და მხოლოდ მათი თანხმობის მიღების შემდეგ ჩართოს ეს პირი მედიაციის პროცესში.

მედიაციის კონფერენციის დროს ყველა დამსწრე პირს რიგრიგობით ეძლევა სიტყვის წარმოთქმის საშუალება. რიგითობას წინასწარ განსაზღვრავს მედიატორი. პრაქტიკოსი მედიატორების თქმით, ძალზე მნიშვნელოვანია, აგრეთვე, მონაწილეების განლაგება კონფერენციის მსვლელობისას: არასრულწლოვანი და დაზარალებული უნდა ისხდნენ პირისპირ მედიატორის მარჯვნივ და მარცხნივ; არასრულწლოვანის გვერდით უნდა იჯდეს მისი კანონიერი წარმომადგენელი და სოციალური მუშაკი; დაზარალებულის გვერდით კი – პროკურორი. კონფერენციის დროს მონაწილეები გულწრფელად საუბრობენ მომხდარი ფაქტის შესახებ, გამოხატავენ ემოციებს და მოსაზრებებს. მედიაციის საერთო შეხვედრაზე დაუშვებელია არასრულწლოვანის პიროვნების გაკიცხვა. ამ დროს საუბარი ეხება მხოლოდ ქმედებას და არა თავად არასრულწლოვანის პიროვნებას. ასევე დაუშვებელია აგრესიული და დირექტიული ტონით საუბარი. სიტუაციის დაძაბვის შემთხვევაში, მედიატორი უფლებამოსილია, გამოაცხადოს შესვენება და მხარეები გაიყვანოს ცალ-ცალკე ოთახებში, შემდეგ ისევ დააბრუნოს და გააგრძელოს მედიაციის კონფერენცია. საერთო შეხვედრის დასასრულია ხელშეკრულების ხელმოწერა, რომელსაც ხელს აწერს ყველა დამსწრე პირი.

აღდგენით მართლმსაჯულებაში, განსაკუთრებით კი სისხლის სამართლის მედიაციაში, საკამათო, თუმცა მნიშვნელოვან, თეორიად მიიჩნევა ე.წ. „რეინტეგრაციული შერცხვენის“ თეორია, რომელიც აღწერილია ჯონ ბრაიტვაიტის ნაშრომში: „დანაშაული, სირცხვილი და რეინტეგრაცია“¹⁸. ავტორი ნაშრომში მსჯელობს, რომ როგორც განმეორებითი დანაშაულის თავიდან აცილების ერთი-ერთი გზა, ერთმანეთისაგან უნდა გაიმიჯნოს შერცხვენა, რომელიც ამცირებს პირს, შეურაცხყოფას აყენებს მას, სტიგმატიზაციას ახდენს და რეინტეგრაციული შერცხვენა, როდესაც მნიშვნელოვანი ადამიანები, სწორი გზით გამობენ დანაშაულს, მაგრამ არა დამნაშავის პიროვნებას, რაც, თავის მხრივ, აძლევს ამ ადამიანს სირცხვილისგან გათავისუფლების საშუალებას და თავიდან გვარიდებს განმეორებით დანაშაულს. რეინტეგრაციული შერცხვენის თეორიის მიხედვით, დანაშაულის შედეგების განხილვა დაზარალებულის (დამნაშავის ოჯახის) თანდასწრებით, აყალიბებს კონფერენციაზე სირცხვილის განცდის პროცესს; ამ პროცესში იმ ადამიანებისაგან დახმარება, ვისაც განსაკუთრებული პატივისცემა, სიყვარული და მჭიდრო ურთიერთობა აქვთ დანაშაულის ჩამდენ პირთან, რეინტეგრაციის მიზნების მიღწევას უწყობს ხელს და ამ პროცესს რიტუალად აქცევს. ეს არ არის პოლიციის, მოსამართლის ან საგაზეთო სტატიის მეშვეობით განცდილი სირცხვილის გრძნობა, რომელსაც დანა-

¹⁸ Braithwaite J., *Crime, Shame and Reintegration*, Cambridge, UK, 1989.

შაულის ჩამდენი პირი დიდი ალბათობით ყურადღებას არ მიაქცევს; ეს არის სირცხვილის განცდა იმათი თვალთახედვიდან, ვისაც დიდ პატივს ვცემთ და ვენდობით.¹⁹

რაც შეეხება, განრიდებისა და მედიაციის ხელშეკრულებას, ეს არის სამოქალაქო ტიპის ხელშეკრულება, რომლის ხანგრძლივობის ვადა შეიძლება იყოს 12 თვე. მასში ასახულია მხარეთა ვალდებულებები, განსაკუთრებით გამოსაყოფია ის ნაწილი, რომელიც ეხება არასრულწლოვანს და პირობითად შეგვიძლია დავყოთ 2 ნაწილად – სერვისები და ვალდებულებები. პირველი ნაწილი მოიცავს სხვადასხვა სერვისს არასრულწლოვნის რეაბილიტაციისა და რესოციალიზაციისათვის; რაც შეეხება ვალდებულებების ნაწილს, ისიც ასევე პირობითად შეიძლება 2 ნაწილად დავყოთ – ვალდებულებები დაზარალებულის წინაშე და ვალდებულებები საზოგადოების წინაშე. პრაქტიკაში მომუშავე პროფესიონალებზე დაყრდნობით, შეიძლება ითქვას, რომ მედიატორებიც და სხვა პროფესიონალებიც, უმეტეს შემთხვევაში, ცდილობენ, არასრულწლოვანმა ზიანი საკუთარი ქმედებით, და არა თანხით, აანაზღაუროს. აქ იგულისხმება დაზარალებულის წინაშე ვალდებულებების დაკისრება. მათი თქმით, მსგავსი პირობის შემუშავება შედარებით მარტივია, როდესაც საქმე გვაქვს იურიდიულ პირთან. პრაქტიკის ანალიზის შედეგად, შეიძლება ითქვას, რომ ხშირია შემთხვევა სუპერმარკეტებში, მაღაზიებსა და სხვა დაწესებულებებში არასრულწლოვნის ხელფასის გარეშე დასაქმებისა, რითიც იგი მის მიერ მიყენებულ ზარალს ანაზღაურებს. რაც შეეხება საზოგადოების წინაშე ვალდებულებების ნაწილს, იგი ემსახურება არასრულწლოვნის მიერ დანაშაულის გაცნობიერებას, საზოგადოებისათვის მიყენებული ზიანის გამოსწორებას და სხვ. ასეთ შემთხვევებში, პრაქტიკული გამოცდილებიდან გამომდინარე, ხშირია ისეთი პირობებით სარგებლობა, როგორებიცაა მოხუცებულთა თავშესაფრებში ან უფასო სასადილოებში პერსონალისათვის დახმარების განწვევა, გამწვანებისა და დასუფთავების აქციებში მონაწილეობა და სხვ.²⁰

საილუსტრაციოდ შეგვიძლია მოვიყვანოთ ხელშეკრულებით გათვალისწინებული რამდენიმე პირობის მაგალითი, რომელიც მედიაციის პროცესში შეირჩა:

- დაეხმაროს დაზარალებულს სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობაში;
- დაეხმაროს დაზარალებულს საკუთარ მაღაზიაში სურსათის აღრიცხვა-დალაგებაში;
- აანაზღაუროს დაზარალებულის მაღაზიისთვის მიყენებული ზიანი;
- დაეხმაროს წყალმომარაგების სამსახურის თანამშრომლებს სამსახურის კუთვნილი მიწების მონიტორინგისა და შეკეთების საქმეში;
- დაეხმაროს საცურაო აუზის ხელმძღვანელობას ეზოს მოწესრიგებაში.²¹

აღნიშნული და სხვა პირობების საფუძველზე შესაძლებელია ითქვას, რომ დაზარალებულის ჩართულობას მედიაციის პროცესში, განსაკუთრებით კი პირობების შერჩევისას, დიდი მნიშვნელობა აქვს. მსგავსი პირობების უმთავრესი დანიშნულება არასრულწლოვნის მიერ ჩადენილი ქმედებისა და მიყენებული ზიანის გაანალიზებაა. სწორედ ამიტომაც ძალზე მნიშვნელოვანია დაზარალებულთა ჩართულობა და მათ მიერ საკუთარი პირობების წამოყენება. გარდა იმისა, რომ ამით არასრულწლოვანს ვეხმარებით დანაშაულებრივი ქმედების და მისი შედეგის გააზრებაში, ასევე ვზრუნავთ დაზარალებული პირისათვის როგორც მატერიალური ზიანის ანაზღაურებაზე, ისე მორალური ზიანის შემცირებაზე.

განრიდების/განრიდებისა და მედიაციის ხელშეკრულების გაფორმების შემდეგ ხელშეკრულებით განსაზღვრული პირობების არასრულწლოვნის მიერ შესრულების მონიტორინგს ახორციელებს სოციალური მუშაკი, რომელიც ხვდება მას გარკვეული პერიოდულობით, ესაუბრება მომხდარი ფაქტის შესახებ და მუშაობს მასთან დანაშაულის გაცნობიერებაზე. იგი ასევე ამოწმებს ხელშეკრულების პირობების შესრულების მიმდინარეობას. ზემოაღნიშნულის თაობაზე წერს ყოველთვიურ ანგარიშს, რომელიც ეგზავნება პროკურორს. თავად პროკურო-

¹⁹ Annual Report for 2003 and Resource Material Series No. 63, Unafei, Fuchu, Tokyo, 2004.

²⁰ სსიპ „დანაშაულის პრევენციის ცენტრის“ ანგარიში განრიდების/განრიდებისა და მედიაციის პროგრამის შესახებ, 2015, 5. იხ. <http://ganrideba.ge/res/files/52/Diversion%20Report_2015.pdf>[30. 06.2016].

²¹ იქვე.

რი კი ვალდებულია, სულ მცირე, 3 თვეში ერთხელ შეხვედეს არასრულწლოვანს. არსებობს ალბათობა, რომ არასრულწლოვანმა არ გამოიყენოს მიცემული შანსი და დაარღვიოს ხელშეკრულების პირობა. ასეთ შემთხვევაში, თუ პირობა უხეშადაა დარღვეული, პროკურორი არასრულწლოვანთან და მის კანონიერ წარმომადგენელთან გასაუბრების შემდეგ ყველა გარემოების გათვალისწინებით უფლებამოსილია, შეწყვიტოს განრიდების/განრიდებისა და მედიაციის ხელშეკრულება და საქმე წარმართოს სასამართლოში ტრადიციული მართლმსაჯულების გზით. მსგავსი შემთხვევების რაოდენობა საკმაოდ მცირეა – 2015 წელს ეს მაჩვენებელი მხოლოდ 2%-ს შეადგენდა.²²

5. სტატისტიკა²³

2010 წლიდან 2014 წლამდე პერიოდი საკმაოდ დროა იმისათვის, რომ გამოვლენილიყო ხარვეზები და გაანალიზებულიყო სტატისტიკა. სწორედ ამაზეა დაფუძნებული 2014 წლის ბოლოს განხორციელებული ცვლილებები. მეტად მნიშვნელოვანია, რომ განრიდების მაჩვენებელი 2015 წლის განმავლობაში გაზრდილია. განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს წარმატებით დასრულებული მედიაციის²⁴ მაჩვენებელი – იგი 2015 წელს გასულ წელთან შედარებით გასამმაგდა. ესეც 2014 წლის ბოლოს განხორციელებული ცვლილებების შედეგია.

საერთო ჯამში 2015 წლის განმავლობაში განრიდებულ იქნა 296 არასრულწლოვანი. აქედან 143 არასრულწლოვნის მიმართ გამოყენებულ იქნა მედიაცია და შედგა 114 მედიაციის საერთო შეხვედრა.

2010 წლიდან 2015 წლის 31 დეკემბრის ჩათვლით საერთო ჯამში განრიდებულ იქნა 1038 არასრულწლოვანი.

1. წარმატებით დასრულებული მედიაციის მაჩვენებელი არასრულწლოვანთა რაოდენობის მიხედვით (საქმეებში, სადაც კონკრეტული დაზარალებული არსებობდა)

	2013 წელი	2014 წელი	2015 წელი
წარმატებით დასრულდა	25%	18%	51%

2. წარმატებით დასრულებული მედიაციის კონფერენციები

	2013 წელი	2014 წელი	2015 წელი
წარმატებით დასრულდა	34 მედიაციის კონფერენცია	28 მედიაციის კონფერენცია	114 მედიაციის კონფერენცია

3. მედიაციის ჩაშლის მიზეზები 2015 წელს

მიზეზი	რაოდენობა	პროცენტული მაჩვენებელი
დაზარალებული არ არსებობდა	7	2%
მედიაციაზე უარი განაცხადა მედიატორმა	71	24%
მედიაციაზე უარი განაცხადა დაზარალებულმა	67	23%
სხვა	8	3%
მედიაცია წარმატებით დასრულდა	143	48%
სულ	296	

²² საქართველოს მთავარი პროკურატურის ანგარიში „არასრულწლოვანთა განრიდება“, 2015, 19.

²³ სსიპ „დანაშაულის პრევენციის ცენტრის“ ანგარიში განრიდების/განრიდებისა და მედიაციის პროგრამის შესახებ, 2015, 5. იხ. <http://ganrideba.ge/res/files/52/Diversion%20Report_2015.pdf> [30.06.2016].

²⁴ მედიაციის პროცესი, რომელზეც შედგა მედიაციის კონფერენცია და რომელიც დასრულდა განრიდებისა და მედიაციის ხელშეკრულების გაფორმებით (ავტორის განმარტება, ლ.ჯ.).

4. 2013-2015 წლების მონაცემები

	2013 წელი	2014 წელი	2015 წელი
განრიდებისა და მედიაციის პროგრამაში ჩართული არასრულწლოვნები	332 საქმე	204 საქმე	296 საქმე
აქედან კონკრეტული დაზარალებული არსებობდა	203 საქმე	197 საქმე	282 საქმე
სხვა			7 საქმე
მედიაცია შედგა	51 საქმე	36 საქმე	143 საქმე
პროცენტული მაჩვენებელი	25%	18%	51%

5. 2015 წლის სტატისტიკური მონაცემები რეგიონების მიხედვით

რეგიონი	რაოდენობა	პროცენტული მაჩვენებელი
იმერეთი	16	5%
რაჭა	0	0%
კახეთი	28	9%
სამცხე-ჯავახეთი	15	5%
სამეგრელო-ზემო სვანეთი	27	9%
შიდა ქართლი	19	6%
მცხეთა-მთიანეთი	8	3%
ქვემო ქართლი	22	7%
აჭარა	29	10%
გურია	17	6%
თბილისის პროკურატურები	104	35%
მთავარი პროკურატურა/საოლქო პროკურატურები	11	4%
სულ	296	

6. 2015 წლის სტატისტიკური მონაცემები თვეების მიხედვით

თვე	რაოდენობა	პროცენტული მაჩვენებელი
იანვარი	14	5%
თებერვალი	16	5%
მარტი	29	10%
აპრილი	27	9%
მაისი	28	9%
ივნისი	32	11%
ივლისი	27	9%
აგვისტო	25	8%
სექტემბერი	14	5%
ოქტომბერი	21	7%
ნოემბერი	15	5%
დეკემბერი	48	16%
სულ	296	

7. 2015 წლის სტატისტიკური მონაცემები სქესის მიხედვით

სქესი	საქმეების რაოდენობა	პროცენტული მაჩვენებელი
მდედრობით	26	9%
მამრობითი	270	91%
სულ	296	

8. განრიდებულთა მონაცემები დანაშაულის ჩადენის დროს ასაკის მიხედვით

ასაკი	საქმეების რაოდენობა	პროცენტული მაჩვენებელი
14 წლის	52	18%
15 წლის	61	21%
16 წლის	75	25%
17 წლის	108	36%
სულ	296	

9. 2015 წლის სტატისტიკური მონაცემები დანაშაულთა კატეგორიის მიხედვით

კატეგორია	საქმეების რაოდენობა	პროცენტული მაჩვენებელი
მძიმე	95	32%
ნაკლებად მძიმე	201	68%
სულ	296	

10. 2015 წლის სტატისტიკური მონაცემები ხელშეკრულების ხანგრძლივობის მიხედვით

ხანგრძლივობა	საქმეების რაოდენობა	პროცენტული მაჩვენებელი
1 თვე	19	6%
1,5 თვე	1	0%
2 თვე	129	44%
2,5 თვე	4	1%
3 თვე	93	31%
4 თვე	35	12%
5 თვე	6	2%
6 თვე	9	3%
7 თვე	-	0%
8 თვე	-	0%
9 თვე	-	0%
10 თვე	-	0%
11 თვე	-	0%
12 თვე	-	0%
სულ	296	

1. 2010-2015 წლების სტატისტიკური მონაცემები რეგიონების მიხედვით

რეგიონი	რაოდენობა	პროცენტული მაჩვენებელი
იმერეთი	104	10%
რაჭა	1	0%
კახეთი	67	6%
სამცხე-ჯავახეთი	49	5%
სამეგრელო-ზემო სვანეთი	64	6%
შიდა ქართლი	68	7%
მცხეთა-მთიანეთი	33	3%
ქვემო ქართლი	102	10%
აჭარა	88	8%
გურია	35	3%
თბილისის პროკურატურები	412	40%
მთავარი პროკურატურა/საოლქო პროკურატურები	15	1%
სულ	1038	

11. 2010-2015 წლების სტატისტიკური მონაცემები სქესის მიხედვით

სქესი	საქმეების რაოდენობა	პროცენტული მაჩვენებელი
მდედრობით	96	9%
მამრობითი	942	91%
სულ	1038	

6. დასკვნა

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ 2010 წლიდან დღემდე არასრულწლოვანთა განრიდებისა და მედიაციის პროგრამა მუდმივ განახლებას განიცდის: ყოველ წელს ეტაპობრივად ემატებოდა ქალაქები და იზრდებოდა სამოქმედო არეალი; 2014 წელს გაიზარდა დანაშაულების კატეგორია, რომელზეც განრიდება ვრცელდება და პროგრამა გავრცელდა მძიმე კატეგორიის დანაშაულებზეც; შეიცვალა პროცედურები; დაწესდა პროფესიონალთა სამოქმედო ვადები; რეფორმის ამავე ტალღის დროს გაიზარდა მედიატორის როლი; აღმოიფხვრა პროგრამის განვლილი პერიოდის ანალიზის შედეგად გამოვლენილი პრობლემები; არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსის მიხედვით, არასრულწლოვანთა განრიდების პროგრამა 2016 წლიდან გავრცელდება ასევე 18-21 წლამდე ახალგაზრდებზეც; მოსამართლეს მიენიჭა განრიდების მიზნით პროკურორისათვის საქმის დაბრუნების უფლება, რაც პროკურორისათვის შესასრულებლად სავალდებულოა; შეიქმნა განრიდების ახალი ღონისძიებები; განრიდებისა და მედიაციის პროგრამა გახდა უპირველესი განსახილველი ზომა მართლმსაჯულების სისტემაში მომუშავე პროფესიონალებისათვის და განხორციელდა სხვა მნიშვნელოვანი ცვლილებები.